

Pásztor Emese

AZ ALAPJOGI CSALÁDFOGALOM
MINIMUMKONCEPCIÓJA

című doktori értekezés

TÉZISEI

Témavezető: Somody Bernadette habilitált egyetemi docens

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Budapest, 2025

Tartalomjegyzék:

I. Bevezetés	2
II. A kutatás célja	2
III. Az alkalmazott kutatási módszerek és az értekezés forrásrendszere	4
IV. A dolgozat főbb eredményeinek bemutatása	6
V. A témában megjelent publikációk listája	11

I. Bevezetés

Fogadhat-e örökbe gyermeket egy meleg pár? El kell ismernie az államnak a poliamor kapcsolatokat? A családban élők jogairól szóló diskurzusban felmerülő kérdések és az ezekre adható válaszok ismertek, az ellentétes pólusokon kialakult álláspontok nehezen közelíthetők. De mi van akkor, *ha nem is a jó kérdéseket tesszük fel?*

Az értekezés a válaszok helyett először magukra a kérdésekre koncentrálna. Ezek a kérdések a család elismeréséért folytatott küzdelemről szólnak. A jogvédők követelése, hogy az állam nyissa meg a család fogalmát és illesszen be az alkotmány által védett családképbe a hagyományosnak tételezett családtól eltérő formációkat. A jelek szerint azonban ez a követelés nem hoz eredményeket. Amíg a kérdés így hangzik el, addig a válasz kizárólag az alkotmányozó hatalom szándékán múlik. A házasság vagy a család mint alkotmányos intézmény tartalma legitim módon tükrözheti az alkotmányozó hatalom értékválasztásait, ha pedig ez az értékválasztás a fogalmak hagyományos értelmezése mellett elkötelezett, akkor az a vita végére is kiteszi a pontot (vagy legalábbis elméleti síkra tereli azt). A család fogalmát a középpontba állító kérdésfeltevések a családdal kapcsolatos viták ideológiai felhangjait felerősítik, szekértáborokat hoznak létre a közéleti diskurzusban és a szakirodalomban egyaránt.

Az értekezés a kérdések újrafogalmazására tesz kísérletet. Azt keresi, hogy hol van az a mag, ahol a családra – az egyenlő méltóság és az autonómia magától értetődőnek vett követelményén kívül – a lehető legkevesebb ideológiai réteg rakódik, és így a családdal kapcsolatos viszonyokról egy közös nyelven, az alapjogdogmatika nyelvén lehet beszélni.

II. A kutatás célja

Az értekezés vizsgálódásának kiindulópontjában az alapjogi családfogalom áll, amely alatt az értekezés a család alkotmányjogi értelemben vett fogalmának azt a tartalmi rétegét érti,

amely a családdal kapcsolatos, a családi életet övező alapvető jogok tartalmával, ezeknek az alapjogoknak az érvényesülési körével és védelmével foglalkozik.

Az értekezés céljaként tűzte ki, hogy azonosítsa azt az európai sztenderdet, amely a dogmatika tekintetében köti a hazai alkotmány családképének alapjogi tartalmát. Ezt a sztenderdet az értekezés összefoglalóan az alapjogi családfogalom minimumkoncepciójának nevezi.

Az alapjogi családfogalom európai tartalmának elemzése kapcsán az értekezés egyik fő megállapítása, hogy az alapjogi családfogalmat súlyos feszültségek terhelik, amelyek az alapjogi védelem akadályát jelentik. Ezek a feszültségek a család jelenlegi alkotmányjogi értelmezési keretéhez viszonyítva is kimutathatók, de a hazai fogalomkeret emellett belülről is ellentmondásokkal terhelt. Az összhang hiánya több szinten jelentkezik: nem ad egységes képet az alapjogi családfogalomnak az Alaptörvény szövegéből és az alkotmánybírósági gyakorlatból, valamint a szakirodalomból rekonstruálható tartalma, az ellentmondás pedig az európai sztenderdhez képest is kimutatható.

Az értekezés következő célkitűzését az alapjogi családfogalom és az ezzel kapcsolatos ellentmondások azonosítása jelölte ki: az értekezés végső célja egy olyan új értelmezési keret felállítása, amely megoldást kínál a családdal kapcsolatos alapjogvédelmi feszültségek feloldására.

Ez az értelmezési keret egy kulcskérdés megválaszolását szolgálja. Az értekezés fő célja, hogy felállítson egy olyan modellt, amely a jogalkotó és a jogalkalmazó számára egyaránt kézzelfogható segítséget jelent annak eldöntéséhez, hogy a családdal kapcsolatos sokféle, jogi problémává is transzformálható kérdéscsoport közül melyek az alapjogi kérdések – hogyan határolhatóak el egymástól az alapjogi és egyéb természetű problémák.

A modell alapja, hogy alapjogi védelmet élvez konkrét személyeknek minden olyan családi kapcsolata, amelyet a kapcsolat résztvevői az önrendelkezési jog által biztosított mozgásterükkel élve alakítottak ki. Az emberi kapcsolatok jellegét tekintve számtalan variáció képzelhető el, a téma szempontjából azonban az a kérdés bír jelentőséggel, hogy a konkrét kapcsolat megfeleltethető-e annak a minőségnek, amit a családi kapcsolatnak tulajdonítunk. Az értekezés az európai minimum tartalmából olyan faktorokat szintetizál, amelyek segítenek annak eldöntésében, hogy az adott kapcsolat rendelkezik-e azokkal a minőségi jellemzőkkel, amelyek az emberek közötti kapcsolatot családi kapcsolattá teszik és így az adott kapcsolat létesítését és fenntartását a családhoz köthető alapjogi kérdéssé emelik.

Az állam emberi kapcsolatok létesítését és fenntartását bizonyos esetekben korlátozásoknak veti alá. Ezek a korlátozások néha kapcsolatok létesítésének explicit

tilalmában öltenek testet, gyakrabban inkább arról van szó, hogy az állam a kapcsolat mindennapi működését valamilyen módon megnehezíti. Ilyen nehézség például, amikor az állam egyáltalán nem, vagy nem a kapcsolat résztvevői által kívánt formában biztosít a kapcsolat számára jogi elismerést. Ha a felállított mérce szerint egy adott kérdés alapjogi kérdés, mert megfelel az értekezés által a családi kapcsolat európai sztenderdjéből szintetizált követelményeinek, akkor a következmény, hogy az adott kapcsolat létesítésének állam általi korlátozását, vagy az adott kapcsolat fenntartásának állam által felállított nehézségeit az alapjogok korlátozására irányadó szükségességi-arányossági teszt szerint kell megítélni. Ha az adott korlátozás a teszten nem felel meg, az a korlátozás alkotmányellenességét jelenti.

A családdal kapcsolatos alapjogi dilemmák a jogalkotást és a jogalkalmazást egyaránt kihívások elé állítják. Az értekezés által felállított alapjogi minimumkoncepció értelme, hogy segítséget nyújtson az alapjogi konfliktus strukturálásához, tekintet nélkül arra, hogy az adott kérdés milyen eljárásba terelődik be.

III. Az alkalmazott kutatási módszerek és az értekezés forrásrendszere

A családdal kapcsolatos alapjogi kérdések az alapjogvédő fórumok előtt jellemzően szakjogági ügyeken keresztül jelennek meg. Az alapjogi vizsgálatot kiváltó kérdések szakjogági problémákból fakadnak: a döntéshozónak ezekben az ügyekben például arról kell határoznia, hogy ki minősül családtagnak a tartózkodási jog szempontjából, ki tekinthető jogi értelemben szülőnek, vagy jogosult-e valamely személy családi jogálláshoz kötődő szociális ellátásra. Az alapjogvédő szervek ezekre a kérdésekre válaszolnak, döntéseik azonban egy olyan autonóm családképet rajzolnak ki, amely elválik mind a szakjogági kérdésfelvetéstől, mind az adott szakjogág családfogalmától.

Ebből fakadóan a család jogi fogalma kétrétegű: egyrészt létezik egy rendkívül heterogén, szakjogági fogalmi réteg, másrészt egy ettől elkülönülő alapjogi réteg. Az értekezés módszertani kiindulópontja szerint e két réteg nem azonosítható egymással, és a szakjogági családkép következtetései nem vihetők át automatikusan az alkotmányjog területére. Ugyanakkor a szakjogági elemzés elengedhetetlen előfeltétele az alapjogi esetjog feldolgozásának, mivel az alapjogi joggyakorlat szakjogági ügyek mentén alakul ki, és a szakjogágak kérdésfelvetései mutatják meg, hogy a jogban milyen szempontok mentén válik a család jogilag releváns jelenséggé.

Az értekezés ennek megfelelően módszertanilag két egymásra épülő lépcsőt alkalmaz. Az első lépcső a szakjogági családfogalmak feltérképezése, a második az erre épülő alapjogi

esetjogi elemzés. A szakjogági vizsgálat leíró jellegű, normatív értékeléstől mentes, célja nem a helyes családfogalom meghatározása, hanem azoknak a visszatérő fogalmi elemeknek az azonosítása, amelyek a különböző jogágakban a család meghatározásakor rendszeresen megjelennek. A szakjogági elemzés a magyar jogrendszerben elsősorban a polgári jog és a büntetőjog családképére támaszkodik, míg európai kontextusban az Európai Unió tagállamainak megoldásait, az Európai Unió Bíróságának gyakorlatát, valamint a létező kodifikációs modelleket tekinti át. A szakjogági vizsgálat során az értekezés döntően másodlagos forrásokra, a vonatkozó szakirodalomra és összehasonlító felmérésekre épít.

A szakjogági családfogalmak jelentős változatosságot mutatnak, gyakran egymásnak is ellentmondva ragadják meg a család különböző aspektusait. Ez a fogalmi sokféleség indokolja, hogy az értekezés a jellemző elemeket kiemelve és rendszerezve, fogalomtérkép segítségével tegye áttekinthetővé. A dolgozat a fogalomtérképezés módszerének saját céljaihoz igazított változatát alkalmazza annak érdekében, hogy az összetett fogalmi mezőben azonosíthatóvá váljanak azok a tényezők, amelyek a család alapjogi relevanciáját megalapozzák. A fogalomtérkép nem jogi fogalmakat jelenít meg, hanem olyan empirikus és kapcsolati tényezőket, mint a vérségi kapcsolat, az együttélés, a szeretet és gondoskodás, valamint az anyagi támogatás és az anyagi függőség. A módszer lehetővé teszi nemcsak e tényezők azonosítását, hanem egymáshoz való viszonyuk vizsgálatát is.

A fogalomtérkép módszere egyben vezérfonalat biztosít az alapjogi esetjog feldolgozásához, az értekezés az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatát a fogalomtérképen azonosított tényezők mentén vizsgálja, tekintettel arra, hogy az EJEB gyakorlata a család fogalma mentén nem elemezhető, hiszen tevékenysége egyáltalán nem tűzi ki célul a család fogalmának meghatározását.

Az alapjogi esetjogi vizsgálat központi kérdése az, hogy az alapjogvédő szervek mely tényezők fennállásának tulajdonítanak jelentőséget annak megítélésükor, hogy egy adott kapcsolat a családi élethez való jog védelmi körébe tartozik-e. Az elemzés kifejezetten az állam és a polgár viszonyát érintő kérdésekre koncentrálna, és azt vizsgálja, hogy az esetjog milyen határokat jelöl ki az állami beavatkozás számára, illetve milyen kötelezettségeket állapít meg az állam terhére.

A dolgozat forrásrendszerének középpontjában az Emberi Jogok Európai Egyezménye és az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata áll, amely Magyarország számára meghatározó európai alapjogi minimumot képez. Az EJEB esetjogát az értekezés nem kizárólagos, hanem kiemelten erős indikátorként kezeli, amelyet más forrásokkal összefüggésben értelmez. A vizsgálat kiterjed a magyar Alkotmánybíróság releváns

gyakorlatára is, azzal a céllal, hogy feltárja az EJEB és a hazai alkotmánybíráskodás családfogalma közötti összhangot, illetve az esetleges feszültségeket.

Az értekezés alapjogfelfogása szerint alapjognak kizárólag a jogi úton kikényszeríthető, ténylegesen érvényesülő jogok tekinthetők. Ennek megfelelően a család alapjogi fogalmát a ténylegesen működő esetjogi gyakorlatból vezeti le. A joggyakorlat ebben az értelemben egy ponton dogmatikává válik: ami az alapjogvédő fórumok következetes gyakorlatában alapjogi minimumtartalomként jelenik meg, az számon kérhető és normatív mérceként alkalmazható más fórumok előtt is.

IV. A dolgozat főbb eredményeinek bemutatása

- 1. Az értekezés feltárja, hogy ellentét feszül az alapjogi családfogalom Alaptörvény szövegéből, valamint az alkotmánybíróági gyakorlatból és a szakirodalomból kibontakozó tartalma között.*

A család kérdését máshogyan közelíti meg az alkotmányszöveg, és a hazai alapjogvédő szervek gyakorlata, illetve a szakirodalom. Az Alkotmánybíróság gyakorlata és a szakirodalmi források között egyetértés mutatkozik abban, hogy a családdal kapcsolatos alkotmányos tartalom alapjogi vonatkozásokat is magában foglal. A házasságkötés és a családalapítás szabadságának létezése annak ellenére is a jelenlegi értelmezési fősodor része, hogy az alkotmányszöveg ezeket a jogokat *expressis verbis* semmilyen időállapotában nem említette. Bár az intézmény- és alapjogvédelem forrása egyaránt az alkotmányszöveg, utóbbi következtetés megáll az Alaptörvényre nézve is, melynek szövege kizárólag a házasság és a család mint alkotmányos intézmények tartalmának kibontására koncentrál. Általánosságban megfigyelhető, hogy az intézményvédelem dogmatikai alapjai a kibontott alapjogi tartalomnál jóval kidolgozottabbak.

- 2. A családdal kapcsolatos alkotmányjogi kérdéseket különböző dogmatikai modellek szerint lehet szemlélni. A családdal kapcsolatos alkotmányjogi gondolkodás jelenlegi paradigmája a család fogalmát és ezzel egyúttal az állam szempontjait állítja a középpontba.*

Az értelmezési fősodor központi kérdésfeltevése, hogy egy bizonyos formáció megfeleltethető-e a család alkotmányban védelemben részesített fogalmának. Ebben

a megközelítésben a család egy statikus jelenség – a résztvevőket szemlélve megállapítható, hogy ők egy családba tartoznak-e. Ha erre a kérdésre nem a válasz, akkor az azzal a következménnyel jár, hogy a történet szereplőinek problémája nem alapjogi kérdésként vetődik fel és így fel sem merül, hogy egy intézményhez való hozzáférés hiányát vagy az állami elismerés hiányát olyan alapjogi kérdésként értelmezzük, amelynek a szükségességi-arányossági teszten kell megmértenie. Ebben a paradigmában az alapjogi mérlegelés előkérdése, hogy egy adott formáció, egy adott kapcsolattípus megfelel-e a család fogalmának. Az alkotmányozó családképe az alapjogi mérlegelést eleve eldönti: ha egy formáció nem család, akkor a szükségességi-arányossági teszt alkalmazására sem kerül sor, nincs tehát beavatkozás, ami alkotmányellenes lehetne.

3. A családdal kapcsolatos alapjogi tartalmat megragadó alapjogi családfogalom hazai és európai felfogása szintén feszültségekkel terhelt.

Európai szinten a család nem szakjogági tartalma alapjogvédelmi kérdésként exponálódik. A család mint intézmény védelme európai kontextusban nem központi kérdés, az európai alapjogvédő szervek alapjogi ügyeken keresztül foglalkoznak a családot érintő kérdésekkel. Az ellentét egyik megnyilvánulása, hogy a védelem más élethelyzetekre vonatkozik. Az európai joggyakorlat szempontjából kiemelkedő jelentőségű Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata mindig konkrét személyek vonatkozásában beszél családi kapcsolatról, vagy családi életről. A Bíróság esetjoga nem azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy ez a konkrét kapcsolatrendszer család-e, hanem azzal, hogy a vizsgált relációkban fennáll-e családi élet az ügyben megjelenő szereplők között. Ha az adott kapcsolat a tényszerűen létező családi élet minőségét eléri, akkor a bíróság az arányossági teszt alkalmazásával dönti el, hogy az alapjog gyakorlásába történő állami beavatkozás sértette-e az Egyezményt. Mivel a Bíróság a család fogalmával nem foglalkozik, a család fogalmának való megfelelés nem válik a teszt alkalmazhatóságának előfeltételévé. A részes államnak a beavatkozás indokoltságával kapcsolatos érveit a Bíróság a teszten belül értékeli. Ettől a minimumszinttől a hazai paradigma által biztosított védelmi szint elmarad, mert a védelemnek nem a tényszerűen létező családi élet a feltétele, hanem a család állam által tétélezett fogalmának való megfelelés.

4. *A jelenlegi hazai értelmezési fősodor a család mint intézmény tartalmára és az annak való megfelelésre, míg az európai gyakorlat a családdal kapcsolatos alapjogok érvényesítésére koncentrál, két eltérő modell keretében kezelve a kérdést. A családdal kapcsolatos alkotmányjogi kérdések értelmezéséhez választott modell függvényében a jogalkalmazó egyedi alapjogi ügyek eldöntésében eltérő eredményekre juthat.*

A választott modell függvénye, hogy egyáltalán sor kerül-e a szükségességi-arányossági teszt alkalmazására. Az intézményvédelmi modellben a család állam által tételezett tartalmának kizárólagos szerepe van annak eldöntésében, hogy ki előtt nyílhat meg az örökbefogadás lehetősége, ki vehet részt asszisztált reprodukciós eljárásban, milyen paraméterek szükségesek ahhoz, hogy két vagy több ember elindulhasson a családdá válás útján, vagy akár abban, hogy mi az a családi konstrukció, amelyben a gyermek védelemhez való joga nem garantálható. Ha viszont az intézményvédelmi modell megnyitható egy új megközelítés felé, az megkérdőjelezi egy sor létező törvényi korlátozás alkotmányosságát és megváltoztathatja egy sor olyan ügy megítélését, amelyekben szabályok híján a mérlegelésnek nagyobb tere van.

5. *Az európai alapjogvédelmi minimum az alapjogvédelmi szemlélet jelenleginél erősebb érvényesítését kívánja meg, mert a jelenlegi hazai paradigmában nem terjed ki a védelem minden olyan esetre, ami az európai minimumból kényszerítően következne. A hazai alkotmányjogban megjelenő alapjogi családfogalom és az európai gyakorlatból származó minimumsztenderd egy olyan új értelmezési keretben hangolható össze, amely a választás szabadságát a család alkotmányjogi kérdéskörének részeként értelmezi.*

A dolgozat állítása, hogy a családi élet védelmének európai gyakorlata a család itthon hagyományosnak tekinthető, statikus szemléletét egy dinamikus elemmel gazdagítja. A család statikus határait a résztvevők akár pozitív, akár negatív értelemben alakíthatják. A családi élet védelme a létező családi kapcsolat tiszteletben tartása mellett a családi kapcsolat alakításának szabadságát is védelemben részesíti, az egyén választásának szabadságát a család keretein belül felfogható alapjogi kérdésként értelmezve. Ebben a dogmatikai modellben a családi élet szabadsága a családi élet védelmének önállóan nevesíthető tartalmi eleme, ebből következően pedig család azonosítása nem kizárólag

alkotmányértelmezési, hanem egyben autonómia-kérdéssé is válik. A családi élet szabadsága, azaz a családi viszonyok alakításában élvezett autonómia maga is olyan érték, amely részét képezi annak az intézménynek, amelyet az alkotmány családként védelemben részesít. Ez a modell állam által konstruált fogalmak helyett a cselekvés szabadságából indul ki, amit a polgárok autonómiája tölt meg tartalommal.

Az autonómia-elem azonosításának következménye annak felismerése, hogy az állam az alapjogi családfogalom határainak megvonásával alapjogot korlátoz, a jogkorlátozás alkotmányossága pedig arányossági igazolás tárgya. Ebben a megközelítésben a családfogalom meghatározása arányossági mérlegelési kérdések sorozata, az intézményvédelem szempontja pedig az alapjogi teszten belül, az alapjog korlátozásának legitim céljaként értelmezhető, amelynek arányosságát a teszt alkalmazásával lehet megítélni.

A család alkotmányjogi fogalma ebben a modellben sem veszít jelentőségéből, jelentőségét azonban a család mint alkotmányos intézmény védelme szempontjából nyeri el, nem pedig az alapjogvédelem kiindulópontjaként.

- 6. A családdal kapcsolatos alapjogok érvényesülését az az elméleti kiindulópont szolgálja hatékonyan, amely a család fogalmát félreterzi és a család fogalmának meghatározása helyett az önrendelkezési jog gyakorlása során kialakított tényszerű családi kapcsolatokat veszi alapul. Ha egy konkrét kapcsolat a tényszerű családi kapcsolat minőségét eléri, akkor a kapcsolatnak alapjogi védelem jár. A tényszerű családi kapcsolat megléte szempontjából mérvadó faktorok a vérségi kapcsolat, az együttélés, a szeretet és a gondoskodás, valamint az anyagi támogatás és az anyagi függőség.*

A családi kapcsolatok szempontjából meghatározó, hogy egy kapcsolat eléri-e azt a minőséget, amit az európai alapjogvédelmi kontextusban ennek tulajdoníthatunk. A minimumkoncepció ezeknek az alapvető minőségi kritériumoknak az összegzését adja. Az európai alapjogvédelmi gyakorlatból leszűrt, faktorként hivatkozott tényezőknek való megfelelés határolja el az alapjogi kérdéseket az egyéb természetű kérdésektől.

- 7. A faktorok egymással összességükben értékelendők – egyik faktor sem elengedhetetlen feltétele a családi élet fennállásának és önmagában egyik faktor sem elegendő ehhez.*

A vérségi kapcsolat a többi faktorhoz képest „más síkon” helyezkedik el, a többi faktoriala lehetséges, de nem szükséges előfeltétel viszonyában áll. A vérségi kapcsolat akár csak magában álló családi kötelék is maradhat és nem is elengedhetetlen ahhoz, hogy a családi élet kialakuljon, de ha egyszer adott, alapja lehet családtagok együttélésének, egymás iránti érzelmeinek, egymásról való érzelmi és anyagi gondoskodásának. A vérségi kapcsolat megléte a családi élet fennállásának hangsúlyos indikátora, amely az egyéb faktorok megjelenésének lehetőségét hordozza magában. A faktorok között a minimumkonceptió az együttélést is a családi kapcsolat minőségét elérő szoros személyes kapcsolat meglétére utaló tényezőként tartja számon. A szó szerinti értelemben vett együttéléshez tapad egy sor egyéb kérdés: a fizikai együttlakás mellett a valódi együttélés szempontjából jelentősége lehet annak, hogy a családtagok érdeklődnek-e egymás ügyei iránt, vagy felfedezhetőek-e viszonyukban a bizalom jelei. A család alapjogi minimumkonceptiója az érzelmeik jelentőségét a gondoskodás érzelmi dimenziója mentén közelíti meg. A családi kapcsolat felismerését végül segítik a felek gazdasági egymásra utaltságát jelző körülmények.

Ha a faktorok komplex értékelése alapján a személyek kapcsolata nem éri el a családi élet minőségét, az adott probléma nem tartozik abba a körbe, amit a modell kezelni tud. Ha viszont a faktorok fennállása alapján összességében egy kapcsolat hordozza a családi életre jellemző minőséget, akkor a kapcsolat létesítésének vagy működtetésének (állami elismerésének) szabadsága alapjogi kérdés, ami a szükségességi-arányossági teszt alkalmazását kívánja meg.

V. A témában megjelent publikációk listája

Önálló publikációk:

1. Szakjogági családfogalmak Magyarországon.
In: *Mi a család? Tanulmányok a család fogalmáról a jelenkori Magyarországon* (szerk. Husz Ildikó), Budapest, Akadémiai Kiadó, 2022.
2. Alkalmazni az alkalmazhatatlant – az alkotmányos családfogalomról.
Fundamentum, 2018/ 2-3.
3. Jöttünk, láttunk, visszamennénk? Gondolatok az alapjogi családfogalom jelentőségéről.
In: *Család és családtagok: Jogági tükröződések* (szerk. Szeibert Orsolya), Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2018.
4. Mi is család lettünk volna: Történet egy kislányról és az Alaptörvény családfogalmáról.
Budapesti Könyvszemle, 29. évf. 3-4.

Társszerzőkkel írt publikáció:

5. Hungary: The Concept of Family Within the Framework of “Illiberal Democracy”.
Társszerzők: Balogh Lídia, Pap András László
In: *Normativity and Diversity in Family Law: Lessons from Comparative Law* (szerk. Marie-Claire Foblets; Nadjma Yassari), Cham, Springer Cham, 2022.